

Ahoj Vojto,

mé rozlišení mezi pravidly vyšší a nižší úrovně si vykládáš správně (soudě alespoň podle tvého popisu). Zcela souhlasím s tím, že existuje mnoho hraničních případů a proto nejde o každém pravidlu říci, jestli je výlučně pravidlem nižší nebo vyšší úrovně. Jde spíše o rozlišení ideálně typické, které můžeme v praxi pojímat jako kontinuum.

Existují případy, u kterých lze o danosti a podřízenosti, tudíž o příslušnosti k vyšší nebo nižší úrovni jednoznačně rozhodnout. Fyzikální zákony jsou typickým pravidlem nižší úrovně. Jejich existenci považujeme za samozřejmou, a proto je při vytváření pravidel vyšší úrovně automaticky předpokládáme. Na úrovni abstrakce jsou vysoko a mohou se zdát vzdálené, zejména pak při praxi vytváření pravidel v jazykových hrách, které jsou naším původním tématem. Jsou však ve svých důsledcích přítomny neustále.

Posuneme-li se na rovině abstrakce o něco níže, dostaneme se k biologickým a ekologickým zákonům, lépe řečeno mechanismům, které ve své odpovědi také zmiňuješ. Nutnost uspokojování základních životních potřeb jako podmínka přežití, fakt omezenosti vzácných zdrojů a náklady obětované příležitosti (pokud vzácné zdroje vynaložím nějak, nemohu je v tomtéž čase zároveň vynaložit jiným způsobem; každý akt je tedy v tomto smyslu vyloučením jiných možných alternativních aktů, které mohly být realizovány namísto něj) formují organismy při adaptaci se na dynamické životní prostředí.

Jako sporný příklad uvádíš incestní tabu, které se na pomyslné rovině abstrakce nachází ještě o něco níže. Pro jasnost doplňuji, že u pravidel vyšší úrovně nacházím nižší míru abstrakce a naopak u zákonů vyšší úrovně nižší míru abstrakce a tedy vyšší konkrétnost. Soudím, že problematika incestního tabu je komplexní a k jejímu vysvětlení nám nestačí pouze živočišná potřeba reprodukce. Jak jsi naznačil, při vysvětlování takového fenoménu potřebujeme kulturu nebo v naší terminologii pravidla vyšší úrovně. Dovolím si zde však oponovat tvému tvrzení o dvou světech a nabídnout alternativní pohled – pohled jednoho rozvrstveného světa.

Ve svém pojetí sféry kulturní a sféry přírodní neuplatňuji klasickou *nature-nurture* distinkci, ale přikláním se spíše k pojetí, které zastává například Henrich (2011) a další autoři směru konsilience. Ti tvrdí, že kultura je součástí biologie člověka a sféru sociálního učení (nápodoby a modifikace) považují za zásadní prvek pro kulturní kumulaci, vedoucí k adaptaci lidského druhu. Z tohoto pohledu tedy neexistují ryze kulturní nebo sociální mechanismy, které by byly na biologických mechanismech nezávislé. Toto pojetí koresponduje také s podřízeností vyšších pravidel nižším pravidlům. V kauzálním řetězci vyššího pravidla jsou nutně zastoupeny prvky, které jsou podřízeny nižším pravidlům.

Nyní k pravidlům shora a zdola. Jde opět o ideálně typické rozdělení. Pro mě osobně je velice podstatné, jakým způsobem pravidla vyšší úrovně vznikají. Vyhnul bych se však metaforám s *válkou* nebo *vysokou autoritou* a *spodinou*, které implikují podřízenost, střet a konflikt. Moc je dle mého soudu jedním, ne však jediným faktorem, který vchází do hry při vytváření a uplatňování pravidel. Distinkce zdola a shora, kterou opět vnímejme spíše jako kontinuum, nevypovídá v mých očích ani tak o mocenských vztazích, jako spíše o tom, jak vzdálené je centrum vzniku pravidel od praxe, jež regulují. Jak jsem již psal v minulém dopise, pravidla považuji především za užitečný nástroj nejen mezilidské interakce, který přispívá ke stabilitě a předvídatelnosti. Proto se také domnívám, že užitečná pravidla, vedoucí k prospěchu všech zúčastněných nevyžadují vymáhání hrubou silou. Autoritu v mých očích dělá především hravá inteligence, regulativní moc až sekundárně.

O tématu modifikace jazyka ve prospěch genderové rovnosti příliš nevím. Dokážu si představit, že může na více úrovních probíhat paralelně zdola i shora. Například shora jako doporučení etické komise v konkrétní organizaci (které by ale asi nebylo smysluplně vymahatelné – proto doporučení) a zdola jako spontánní reakce na potřebu studentek, které se necítí být zahrnuty při promlouvání ke studentům v mužském rodě. Pozice jednotlivých aktérů v poli není absolutní, ale je v relaci k

aktuální situaci. Jeden aktér tak může působit v jistých instancích shora jako regulativní autorita a v jiných zdola jako tvůrce v interakcích.

Nakonec k tvé poslední otázce. Soudím, že významová pravidla mohou být implementována i navzdory protichůdné tendenci shora. Příkladem celé řady takových pravidel může být propaganda NSDAP v nacistickém Německu, která provedla významný významový posun ve vypovídání o židech (Arendt 1979). Můžeme také vzpomenout na Orwellův román 1984 a tzv. doublethink. Pro tyto dva příklady, reálný i fiktivní, je typická řízená změna shora, jejíž činitelé pro dosahování krátkodobých cílů používají hrubou sílu a pro dosahování dlouhodobých cílů indoktrinaci a propagandu, která podporuje šíření zdola.

Typičtějším případem vývoje jazyka a tzv. jazykové evoluce je však vývoj zdola, který zahrnuje významové posuny, vznik polysémií a následnou stabilizaci v neustálém a kontinuálním procesu (Jatowt, Duh 2014).

Těším se na Tvoji odpověď.

Bibliografie

ARENDR, Hannah. *The Origins of Totalitarianism*. 8. New York: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1979. ISBN 0156701537.

BOYD, Robert; RICHERSON, Peter J.; HENRICH, Joseph. The cultural niche: Why social learning is essential for human adaptation. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 2011, 108.supplement_2: 10918-10925.

JATOWT, Adam; DUH, Kevin. A framework for analyzing semantic change of words across time. In: *IEEE/ACM Joint Conference on Digital Libraries*. IEEE, 2014. p. 229-238.